

Enhedslistens principprogram: Staten, revolutionen og sproget

Skrevet af: **Morten Thing** | Offentliggjort: 15. februar 2014

Enhedslisten vedtager nyt principprogram. Det giver anledning til at overveje lønarbejderklassens konstitution, hvilken rolle staten og det offentlige skal have i et socialistisk samfund og overgangen hertil, samt hvordan vi kan forestille os en 'revolution' i dag.

Det er 13-14 år siden, Enhedslisten sidst diskuterede principprogram, i 2000. *Enhedslisten skal på årsmødet den 16.-18. maj vedtage et nyt principprogram. Ledelsen har nu fremlagt sit 'Udkast til principprogram'*^[1]. *Det er en arbejdsgruppe bestående af Pia Boisen, Stine Brix, Per Clausen, Michael Voss og Mikkel Warming, der har skrevet udkastet. Det er en større tekst, som præsenterer sig selv således:*

"Principprogrammet er det ideologiske grundlag for Enhedslisten. I det fastlægger vi vores visioner og ideer om socialismen, vores opfattelse af det kapitalistiske samfund, vi lever i, vores strategi for at nå frem til socialismen og vores principper for det daglige politiske arbejde."

Bortset fra brugen af begrebet 'ideologi', som i den marxistiske tradition betyder 'falsk bevidsthed', er det et godt og brugbart pejlemærke. Det starter med at gøre klart, at miljø- og klimakrisen, som kloden er ude i, er det umiddelbart afgørende argument imod kapitalismen i dag. Men derefter erklæres det:

"Men ikke alle har villet fremskridtet. Der er en grundlæggende modsætning mellem de mennesker, økonomiske og politiske kræfter, der tjener penge på andre mennesker og på at udnytte vores naturressourcer, og så på alle os, der får løn for vores arbejde, og som har gavn af fælles løsninger på vores problemer. Derfor er der modsatrettede interesser og kamp mellem de forskellige klasser om, hvordan samfundet skal udvikles."

Her gøres den store modsætning til modsætningen mellem lønarbejdet på den ene side, og de som tjener penge på andre og på at udnytte naturressourcerne. Sidenhen fastslås det, at "Jagten på profit står over menneskenes behov" i det nuværende samfund. Men er lønarbejderne den samme gruppe som dem, der producerer profitten? En meget stor del af ELs medlemmer er formentlig ansat i stat og kommune. Og selvom nogen sikkert får for lidt i løn, så skaber de *ikke* profit, selvom de er lønarbejdere. De aflønnes af penge, som opkræves i skat i modsætning til arbejderne i industrien, som producerer et produkt, som er mere værd end det, de får i løn. Når produktet sælges som varer realiseres denne merværdi som profit. Man kunne også pege på, at nogle af de højestlønnede i industrien også er lønarbejdere, fx direktørerne. De kan så også gennem tantiemer og optioner få del i profitten, men de er *også* lønarbejdere.

Det ser ud som om principprogrammet ikke vil ind på dette problem, fordi det er kompliceret. Hvis mange lønarbejdere ikke skaber profit og ikke er udbyttede (men derfor nok lavtlønnede), så er den gruppe programmet vil have i tale, og som kan tænkes at støtte EL, en *politisk alliance* mellem den egentlige arbejderklasse og dele af lønarbejderne uden for arbejderklassen, og det bør man vel gøre klart, fordi gruppen ikke nødvendigvis har samme interesser. Ydermere må 'arbejderklassen' i dag opfattes meget bredere end for blot 30-40 år siden. I dag er industrien fuldstændig afhængig af en gruppe højtuddannede og relativt højtlønnede lønarbejdere, som er med til at udvikle de nye industriprodukter. De højtuddannede ingeniører og computerfolk er så kraftigt til stede i selve produktionen, at de sammen med de mere traditionelle industriarbejdere er nødvendige for produktionen, og i fællesskab skaber de det merprodukt, som realiseres som profit. Om EL kan

mobilisere denne højtuddannede gruppe er svært at sige, men problemet forsvinder ikke af den grund. Og det er givet problematisk at fremstille sagen, som om lønarbejdere i almindelighed er en homogen økonomisk gruppe med fælles politiske interesser.

Staten

Denne utydelighed eller modsætning i begrebet går igen i holdningen til staten. Der er i programmet to forskellige udkast til afsnittet om 'den offentlige sektor'. I den ene version hedder det:

"Enhedslisten er altid en aktiv del af kampen for at bevare de velfærdsgoder og andre resultater, vi har opnået og for at frigøre dem fra de begrænsninger og forvriddinger, de udsættes for i det samfundssystem, vi lever under. Dette arbejde kan skabe grundlaget for at ændre samfundet grundlæggende. Her ligger spiren til et nyt samfund, et socialistisk samfund."

I den anden hedder det:

"I vores samfund er der altså steder, som viser, at det kan lade sig gøre at producere på andre måder end den kapitalistiske. Ligesom der findes bevægelser og fællesskaber, hvor andre behov end profitten bestemmer. Uanset om det er dele af den offentlige sektor, konkrete fællesskaber eller bevægelser, så adskiller de sig fra markedet ved at være mere demokratiske og give flere mennesker mulighed for indflydelse på, hvad der sker."

I begge tilfælde understreges det gode, velfærdsstaten har været, og at der i staten prioriteres i højere grad efter kvalitet end kvantitet i forhold til i industrien. Især i det andet citat gøres det til et 'demokratisk' gode. Begge steder er velfærden en del af en demokratisk kamp i staten, men at denne kamp afgørende begrænses i netop sit demokratiske aspekt ved at foregå i staten, og at staten i et kapitalistisk samfund er en kapitalistisk stat. Det bliver her lidt tåget. Det er formentlig sådan, at under en demokratisk proces hen mod et socialistisk samfund vil staten ændre karakter, men selvom velfærden var en fordel for befolkningen, så var dens afgørende funktion at lette reproduktionen af arbejderne, så industrien fik veludannet og velreproduceret arbejdskraft, parat til at blive udbyttet i produktionen.

Overgangen til socialisme

Denne uklarhed om staten går igen, når programmet taler om overgangen til socialisme. Det beskrives grundlæggende som en overgang til *egentligt demokrati*, og det er nok tekstens stærkeste side. Vægten lægges på, at økonomien demokratiseres ved, at den private ejendomsret afskaffes, så det ikke længere er et lille mindretal, som træffer beslutninger om og tjener penge på produktionen, men samfundet. Men hvordan er det med staten i denne periode og under socialismen? Er det staten som planlægger produktionen, eller svækkes staten ved, at afgørende beslutninger lægges over i demokratiske forsamlinger? Kan staten svækkes så meget, at den opløses? Det er naturligvis svært i detaljer at beskrive denne proces, men det fremstår for uklart, hvad konsekvenserne er for staten i den periode, hvor demokratiet udvides til også at gælde økonomien. Der er fx et afsnit som skrivegruppen er uenige om:

"Ved en sådan samfundsomvæltning vil Enhedslisten arbejde for, at de ansatte overtager kontrollen med virksomhederne fra de nuværende ejere, og at de ansatte i samarbejde med brugerne demokratiserer de offentlige institutioner. Vi mener, at det aktive befolkningsflertal skal styre processen gennem de bevægelser og organiseringer, der er opstået undervejs."

På trods af disse kritikpunkter, synes jeg som Curt Sørensen [\[ii\]](#), at programmet er bedre end sit rygte og især har nogle gode afsnit om socialismen som en kamp for demokrati, der skal bygges videre på.

Hvad betyder 'revolution' i dag?

En oppositionsgruppe bestående af Francesco Castellani, Niels Frølich, Jan Helbak og Niels Henrik Nielsen har skrevet et andet udkast "Frihed, Lighed og Solidaritet" [. \[iii\]](#) Der er mange forhold, de to udkast deler, men der er også en række forhold, som "Frihed, Lighed og Solidaritet" tager op, som ledelsens udkast ikke berører. I forhold til de spørgsmål, jeg har rejst ovenfor, har denne tekst en vigtig præcisering, når det hedder:

"Det er ethvert socialistisk partis vigtigste opgave at stille sig i spidsen for at formulere alliancepunkter og veje til opbygningen af denne bestemte sociale blok."

Med social blok forstår gruppen bag teksten en alliance, som kan "afskaffe kapitalismen som samfundssystem og opbygge et socialistisk alternativ".

En ting er at formulere det, noget andet er at omsætte det i praksis. Når fx gruppen under 'Grundlæggende principper' skriver: "At sikre de liberale friheds- og lighedsrettigheder og dertil kræve, at de bliver realiseret fuldt ud i hele verden", så mangler man opskriften på, hvordan en social blok i et land som Danmark kan *kræve* noget som helst af 'hele verden'.

Begge tekster er meget svingende i deres analytiske ambition. Men dér hvor ambitionen eller fantasien har det sværest, er hvor det drejer sig om, hvad en revolution kan være i dag. Begge tekster bygger naturligvis på, at man vil et andet samfundsmæssigt system, nemlig socialismen og senere kommunismen. Men om selve overgangen, eller 'systemskiftet', som Preben Wilhjelm meget fangende kaldte det på et møde den 21. januar om netop, hvad en revolution kan være i dag, er begge tekster meget ukonkrete. Og med Enhedslistens forøgede parlamentariske indflydelse har der været en mumlende diskussion af den gamle travet om reformisme kontra revolutionær holdning.

Det er en diskussion, venstrefløjen har arvet fra historien, nærmere betegnet fra Rosa Luxemburgs kritik af revisionismen i skikkelse især af Eduard Bernstein. Hendes kritik er *ikke* en kritik af sociale reformer, men en kritik af at opgive at have *systemskiftet* som et mål for reformerne. Det er en vigtig dimension i dag, fordi klima- og miljø-krisen ikke kan løses indenfor rammerne af kapitalismen. Derfor sigter vi mod et samfund, hvor klodens ressourcer og biosfærens temperatur kan fordeles og reguleres af fornuften i stedet for af en blind vækst. Revisionismen er i dag næppe nogen mulighed, fordi kapitalismen ikke kan reformeres, så den skal fungere uden den blinde vækst.

Reformisme i dag har ikke at gøre med, at man ikke skal lave reformer, men om de sigter mod et *systemskifte*. Deri ligger det revolutionære.

Fra traditionen kommer tillige en anden forestilling nemlig, at tænke 'revolution' som en toleddet proces: først skal man erobre den politiske magt, derefter skal man afskaffe den private ejendomsret, ophæve nationalstaten og arbejdsdelingen og afskaffe pengene. Det revolutionære er her ikke mindst knyttet til, at en revolution er en ret *abrupt og kortvarig* historisk bevægelse. Denne opfattelse knytter sig ikke mindst til forløbet af den franske og den russiske revolution. Til denne abrupte opfattelse hører også i nogle tilfælde den ide, at reformer kun forsinkes eller ligefrem forhindrer, at vi kan nærme os det historiske tidspunkt, hvor det *abrupte* kan iscenesættes.

Det kan efter min mening kun tænkes i forbindelse med grundlæggende kriser i samfundet som krig eller borgerkrig. Det er sådan man kan se revolutionsbegrebet udfoldet fx hos Mikkel Bolt i hans på mange andre måder interessante bog *Krise til opstand. Noter om det igangværende sammenbrud* (2013). Han overfortolker - med et blik for det *ens* - demonstrationer i USA som Occupy-bevægelsens og Det Arabiske Forår, så de sætter revolutionen på dagsordenen. Udviklingen i Egypten har vist, hvor tvetydige det oprør har været, og vi er nu tilbage ved det 'sminkede militærdiktatur'.

Mod denne 'abrupte' opfattelse kan man passende stille ideen om *systemskiftet* som en *proces*. En historisk proces, som kan føre til dannelsen af en alliance som en *social blok*, og som kan igangsætte reformer, der kan presse staten og kapitalen til at fungere under et flertal, som er kapitalens og statens modstandere, og som har socialismen som sit delmål og frihed og fuldt demokrati som sit udfoldede mål. Hvis en revolution ikke skal udløse voldsomme repressioner og mere eller mindre afskaffe det politiske demokrati, skal magten udfordres over en bred front med et forankret flertal over en længere periode, som viser, at der er massetilslutning til programmet fra den sociale blok. Det er ingen naturgiven ting, at kapitalen og staten vil møde en sådan bevægelse med repression, men det kan naturligvis heller ikke afvises. Der er imidlertid i dag så avancerede repressions- og overvågningsinstrumenter til rådighed, at det er af afgørende betydning, at vejen til *systemskifte* må bygge på et meget klart folkeligt mandat til den ide, vi kæmper for, nemlig ideen om det fulde demokrati.

Venstrefløjens sprog

Et helt grundlæggende problem ved at skulle skrive et principprogram er *sproget og omfanget*. *Sprogproblemet* er meget påtrængende, fordi det handler om det, som jeg i 2000 skrev i en kritik af Enhedslistens dengang nye programudkast:

"I Sovjettiden blev de ord, vi socialister typisk bruger i et program, gjort til en del af det, som George Orwell kaldte Newspeak: et sprog, hvor udtryk og indehold bekæmper hinanden. 'Socialistisk retspraksis' betød retsløshed, planøkonomi betød partielitens uindskrænkede enevælde osv. Uden sammenligning er den sovjetisk-kinesiske-østeuropæiske erfaring det største tilbageslag, socialismen nogen sinde har mødt. Det efterlader os i en sproglig fodnotesituation: vi kan ikke bruge ord som socialisme, proletariats diktatur eller kommunisme uden i en fodnote at forklare, at vi mener noget helt andet. Eftersom vi mener, at der ikke var socialisme i Sovjet, så står vi altså sprogligt i den situation, at vi altid skal forklare, at vi ikke går ind for ikke-socialisme. Denne dobbeltbenægtende praksis berøver vores sprog den utopiske kraft, det tidligere kunne have."

Denne problematik gør sig i lige så høj grad gældende i dag. Det handler imidlertid også om spændstighed og læselighed. Et principprogram skal måske i dag ikke være nogen stor, forkromet analyse, men netop en redegørelse for *de principper*, som ligger til grund for det politiske arbejde. Et forsøg på fuldstændig at omdefinere den *retoriske* opgave, som et principprogram kan have, er gjort af Jan Hoby, Jakob Nerup og Susanne Flydtkjær i en tredje tekst, kaldet 'Det enkle'.[\[iv\]](#) De definerer denne genre ved, at programmet er "to A4-sider langt". Første afsnit lyder:

"Enhedslisten står for lighed og retfærdighed. Vi går ind for socialisme og demokrati. Vi kæmper for miljøet og mod alle former for diskrimination.

Vi står for frihed i fællesskab, og derfor er vi imod kapitalisme, imperialisme, krig, racisme, islamofobi og fascisme.

Vores mål er, at omdanne samfundet og skabe et socialistisk samfund. Vores vision er et fællesskab, hvor alle yder efter evne og nyder efter behov. Et fællesskab, hvor den kollektive lighed og frihed er basis for den enkeltes frie udfoldelse af sit potentiale og livsønsker."

Det interessante ved dette forslag består i, at det lægger vægt på, at der er tale om et *principprogram*. Det er altså ikke båret primært af en analytisk styrke, men af klarhed i principperne. Forfatterne begrundet deres korte og velskrevne tekst således:

"Hvorfor stiller vi et helt nyt forslag? Det korte svar er, at det fremlagte fra arbejdsgruppen nedsat af hovedbestyrelsen mere ligner en intropjece end et principprogram. Vi mener, at det godt kan lade sig gøre, at skrive et principprogram på små to sider.

For os ligger principprogrammets styrke i klarheden, således at alle kan læse og forstå det, samtidig med at det er tydelige guidelines for Enhedslistens valgte, ansatte og medlemmer.”

Måske skulle man altså skelne mellem et principprogram og en række analyser, som går i dybden med strategi, reformpolitik, alliancer, social blok, revolutionens karakter osv. Det ville genremæssigt og retorisk gøre principprogrammet til en meget vigtigere tekst, fordi mange flere formentlig ville læse den. De store tekster, vil nu blive kampplads for 'læsere af lange tekster' - og så måske gå i glemmebogen herefter. Et kort principprogram er sikkert også lettere at blive enige om.

---

[i] Se forslaget her: <http://modkraft.dk/artikel/udkast-til-principprogram>

[ii] Se artikel af Curt Sørensen her:
<http://modkraft.dk/artikel/bedre-end-sit-rygte-ikke-uden-problemer>

[iii] Se forslaget her: <http://modkraft.dk/artikel/frihed-lighed-og-solidaritet>

[iv] Se forslaget her: <http://modkraft.dk/artikel/det-enkle>